

Middelalderens Spøttrup - I riddernes fodspor

Elevmateriale

1: Forforståelse og evaluering

I skal besøge Spøttrup Borg, og dette hæfte handler om det middelaldersamfund, som borgen og dets ejere var en del af. Især skal det handle om riddere og deres træning. Når vi taler om middelalderen, kommer mange netop til at tænke på borge og riddere. Måske kommer I også til at tænke på jeres yndlings fantasy-bog. Men middelalderen var virkelig, og Spøttrup Borg er Danmarks bedst bevarede borg fra denne tid.

Opgave 1: på klassen eller i par

Hvad ved I allerede om middelalderen og ridderne, og hvad vil I gerne vide?

Hvad ved vi?

Hvad ønsker vi at vide?

Hvad har vi lært?
(evaluering)

Undersøg, hvornår middelalderen startede og sluttede i Danmark:

2: Middelalderens samfund

For at forstå riddernes rolle i middelalderen, må vi forstå, hvordan samfundet var bygget op. I middelalderen var alle mennesker nemlig inddelt i stænder – en slags grupper. Der var fire stænder: **kirken**, **adlen**, **borgerne** og **bønderne**. Stænderne havde forskellige rettigheder og pligter. Det var også meget forskelligt, hvor meget magt, de havde.

Kirken, som var katolsk, var meget magtfuld i middelalderen, og dens magt lå lige under kongen. Kirken og biskopperne ejede meget jord, som de bestemte over. De bestemte også over de bønder, der boede på deres jord. Derudover troede man, at kirkens mænd havde kontakt til Gud. En af kirkens pligter var derfor at sørge for, at de andre stænder kunne komme i kirke og få sjælefredelse. Til gengæld skulle kirkens mænd ikke betale skatter.

Adlens magt stod lige under kirkens. Adlen bestod af magtfulde familier, som også ejede meget jord. Adelsfamilierne havde pligt til at forsvare Danmark og kongen mod fjender. Derfor var mange adelige også riddere – altså en slags soldater. Til gengæld for deres offervilje, havde adlen, ligesom kirken, den rettighed, at de ikke skulle betale skatter.

Det var adlens og kirkens mænd, der havde plads i rigsrådet, hvor de kunne rådgive kongen og være med til at bestemme. De var altså også en slags datidens politikere. De to stænder havde således rigtig meget magt i samfundet.

Borgerne (Købmændene og håndværkerne), som boede i byerne, lå under adlen. De havde opnået ret til at handle med nogle gode fordele, men de havde pligt til at betale skatter.

Bønderne var lavest i stændersamfundet. Langt de fleste mennesker i middelalderen var bønder. Bønderne havde ret til beskyttelse fra adlen, men til gengæld havde de mange pligter. Bønderne havde pligt til at dyrke adlens jord, og samtidig skulle de betale meget høje skatter og afgifter. Det betød, at en bonde måtte arbejde meget hårdt for at for leve op til sine forpligtelser.

Nu ved I, at ridderne tilhørte den magtfulde adels-stand. I næste afsnit kan I læse mere om, hvem der blev riddere, og hvordan de blev trænet.

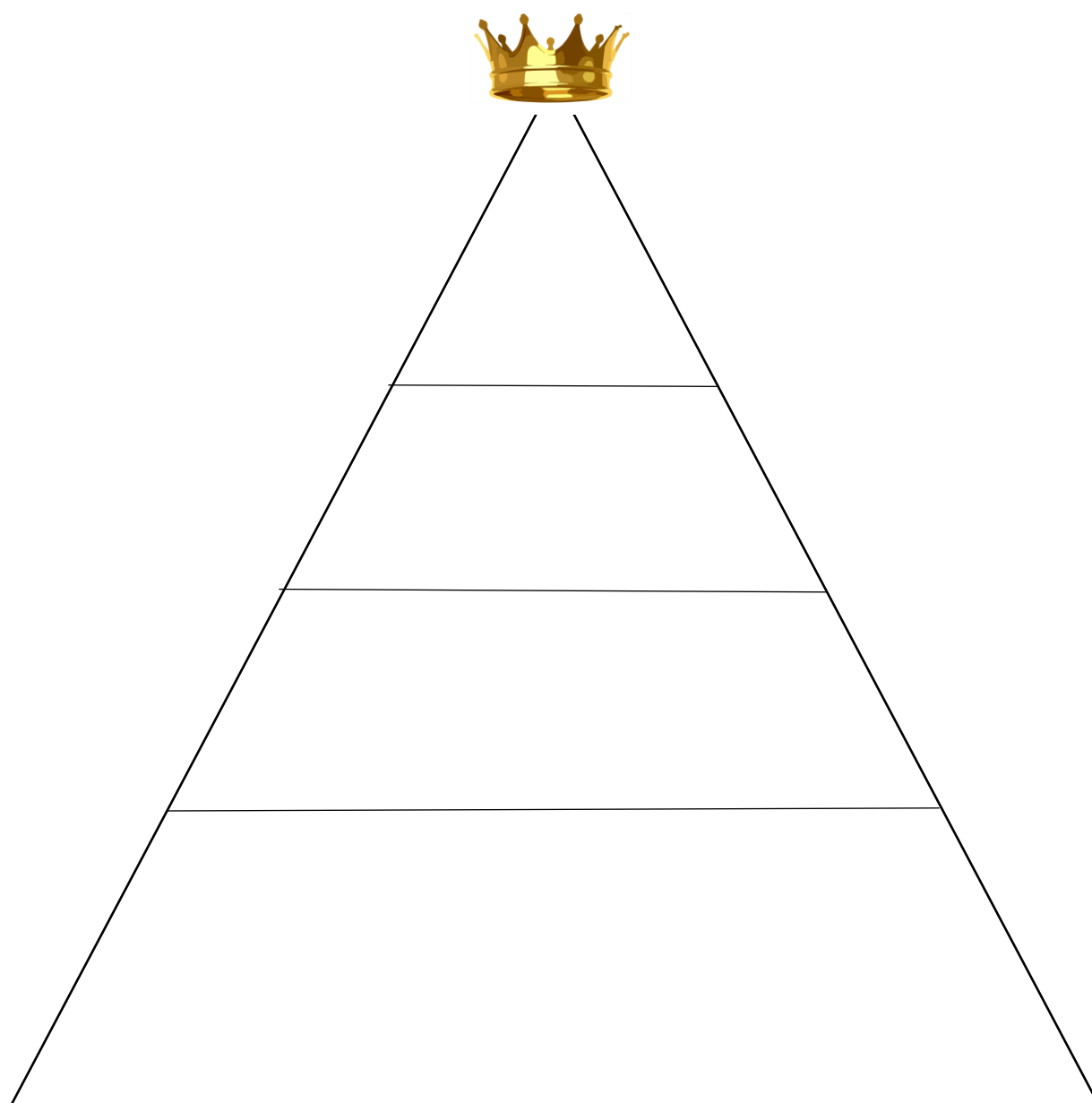

Opgave 2:

Man kan forestille sig stænder-samfundet som en pyramide, med kongen i toppen. Under ham, kommer så de forskellige stænder. Der hvor pyramiden er bredest, er der flest mennesker.

Tegn, hvem der hører til i de forskellige stænder.

Hvor hører ridderne til?

3: Hvad er en ridder, og hvad skal han kunne?

I middelalderen havde kongen en hær (hird), der var en slags livvagter. Når riget kom i større konflikter, var han var dybt afhængig af adlens støtte. Når adlen svor kongen troskab, lovede de også at forsvare landet mod fjender. Det var nemlig adlens våbenføre mænd - der iblandt deres riddere, der skulle beskytte Danmark. Ridderne var i modsætning til andre soldater til hest. De havde brynjer eller rustninger på og sloges oftest med lanser. Ridderne var adlens vigtigste og stærkeste våben. Men hvem blev riddere, og hvordan blev de det?

Det var stort set kun drenge fra adelsfamilier, der blev riddere. En ridder skulle nemlig selv kunne betale for sin stridshest, sin rustning og sine våben. Dette var meget dyrt, så det krævede stor rigdom.

Når drengen var omkring 8 år gammel blev han page (tjener) hos en ridder, hvor han skulle bo, og hvor han blev trænet i ridning, fægtning og jagt. Her skulle han også lære høvisk dannelse – det vi i dag ville kalde god opførelse, og ovenikøbet skulle han lære sang, dans og poesi.

Når pagen blev teenager, blev han udnævnt til væbner. Det betød, at han nu skulle følge sin ridder i krig og tjene ham der. Han skulle f.eks. hjælpe ridderen i sin rustning og passe hans hest. Han begyndte også selv at træne med lanse og rustning.

Når væbneren blev voksen, kunne han blive slået til ridder, hvis han havde råd. Så måtte han sværge kongen troskab, og han måtte love at beskytte den kristne tro og passe på de svage.

Næste afsnit handler om Spøttrup Borgs opførelse og to vigtige historiske personer; en ridder og en biskop.

Opgave 3: På klassen eller i par

- Hvem var det, der blev riddere?
- Hvorfor var det netop dem?
- Hvad skulle en ridder kunne?
- Hvem arbejdede ridderne for?

4: En ridder og en biskop – Spøttrup Borg opføres

I 1404 bortgav ridder Johan Skarpenberg sin gård i Spøttrup samt Spøttrup sø til Viborgs Bispestol. Det betød, at biskoppen i Viborg, nu ejede stedet. Johan Skarpenberg gav gården væk i bytte for en gravplads i Viborg Domkirke, samt for at der blev bedt for ham efter hans død. På det tidspunkt var Spøttrup sandsynligvis ikke en borg endnu. Den var nok nærmere en stormandsgård, som var en del af et større gods i Rødding.

Johan Skarpenbergs familie-våben.

Vi ved ikke præcis, hvornår de katolske biskopper fra Viborg begyndte at bygge Spøttrup Borg, men det var sandsynligvis i slutning af 1400-tallet. Vi ved, at det tog mange år at bygge borgen, og vi regner med, at det var en biskop ved navn Jørgen Friis, der byggede den færdig omkring år 1520.

Jørgen Friis familie-våben.

Vi har ikke billeder eller malerier af hverken Johan Skarpenberg eller Jørgen Friis, men vi har deres familie-våben eller våbenskjold, som du kan se her på siden. Alle adelige familier havde et våbenskjold, som med farver og symboler fortalte om, hvem de var som familie, og hvad de stod for. Riddere og biskopper kom næsten altid fra adelige familier og havde derfor også våbenskjold.

Biskopperne byggede Spøttrup Borg som et forsvarsværk, så de kunne komme i sikkerhed, men også så de kunne beskytte deres rigdomme. Borgen havde en høj vold med palisader (en slags træhegn), dobbelte voldgrave, tykke mure, vindebro og huller til porthunde (små kanoner) på hver side af den tunge port. Borgen har altså været rigtig svær at indtage. Faktisk er Spøttrup Borg aldrig blevet indtaget af fjender. For eksempel forsøgte Skipper Clements bondehær at indtage borgen under Grevens Fejde i 1530'erne. Det kan I læse mere om i næste afsnit.

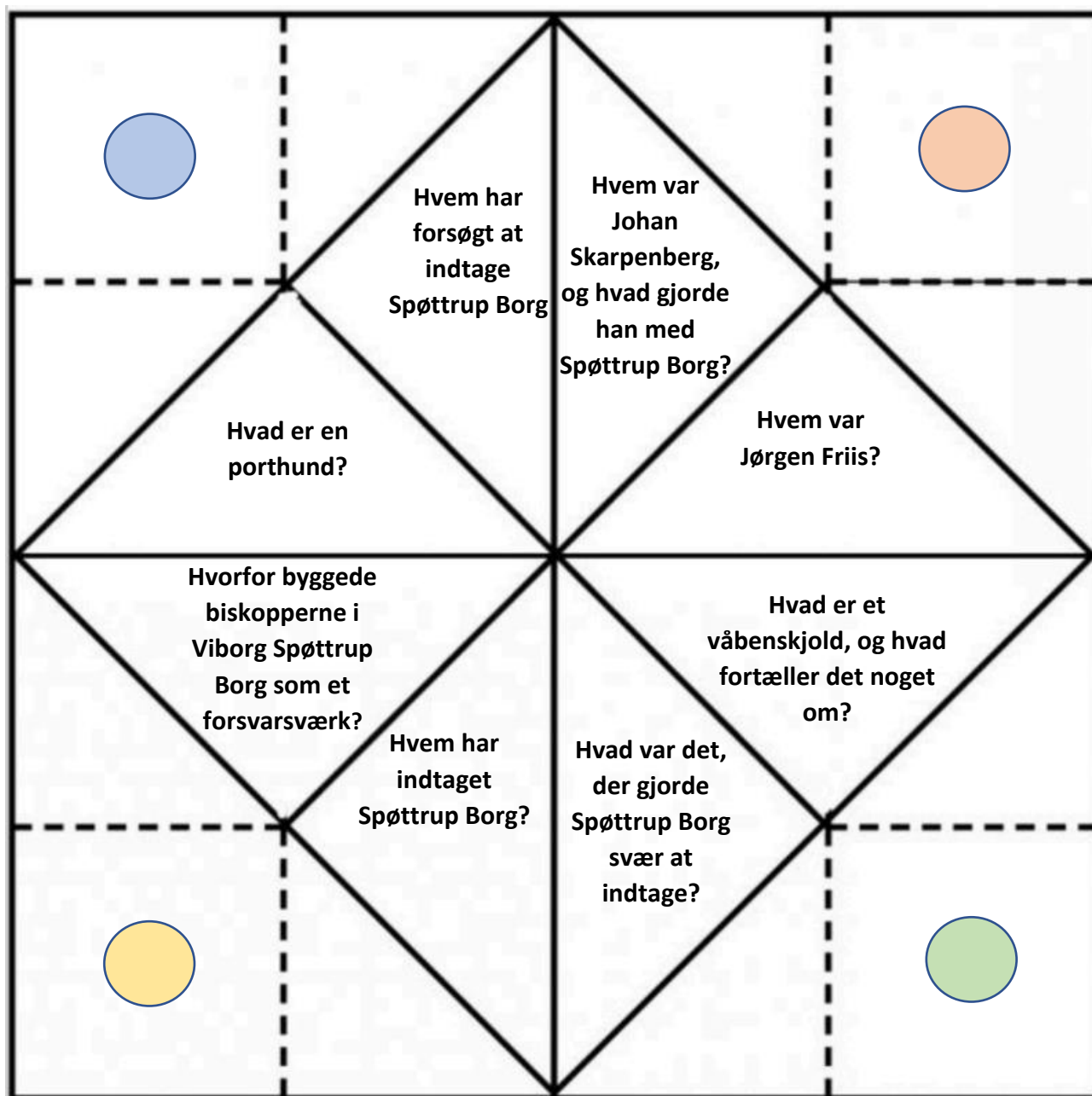
Opgave 4: Flip flap

På næste side finder I en flip flap. Klip den ud, fold den og se, om I kan svare på spørgsmålene om dette afsnit.

Flip flap

Klip, fold og svar

5. Grevens fejde – blev Spøttrup brændt ned?

Da Danmarks konge pludselig døde i 1533, opstod der splittelse i rigsrådet. Hvem skulle nu bestemme? I et helt år havde landet ingen konge, og det udviklede sig til en blodig og indviklet borgerkrig. Borgerkrigen er i dag kendt som Grevens fejde (1534 – 1536). Krigen handlede både om stændernes rettigheder, religion, handel og kongemagt.

I sidste ende blev rigsrådet enige om at pege på hertug Christian, som var den afdøde konges ældste søn. De katolske biskopper var ikke glade for valget, da hertugen var protestant. De var bange for at miste deres magt, men blev presset til at acceptere hertugen.

Bønderne og borgerne ønskede den forrige konge, Christian d. 2. tilbage. Bønderne, som var lavest i middelalderens stændersamfund, havde længe været vrede over, at adlen og biskopperne undertrykte dem. Den forrige konge lovede de laveste stænder bedre forhold.

I Nordjylland samlede Skipper Clement en bondehær på omkring 6000 mand. Den plyndrede og brændte mange af adlens og biskoppernes herregårde ned. Bondehæren kæmpede til fods. Adlens ridderhære kæmpede derimod til hest, og de blev anført af feltherre og ridder Johan Rantzau, som var Hertugens ven.

Bondehæren nåede ifølge en historisk kilde frem til Spøttrup Borg, men det lykkedes dem ikke at bryde gennem forsvarsværket. Kilden fortæller også, at Spøttrup Borg blev brændt ned, men det er svært at sige, om det passer, for der findes ikke tegn på brand på borgen. Måske har det i stedet været borgens ladegård, der blev brændt. Vi ved det ikke. I Biskop Jørgen Friis' lejlighed kan man se, hvordan de store vinduer er blevet lavet om til skydeskår, da det trak op til uroligheder.

Christian d. 3. og adlen endte som sejherrer.

Grevens fejde sluttede med, at rigsrådet fik indsat deres konge, Hertug Christian, på tronen. Han kom til at hedde Kong Christian d. 3. Kongens feltherre, ridder Johan Rantzau, og hans mænd slog Skipper Clements bondehær ned. Skipper Clement blev meget brutalt henrettet i Viborg og lagt på fire stejler (pæle). Adlens mænd var glade, for de havde fået den konge, de ønskede sig. Biskopperne var derimod kedede af det, for Christian d. 3. fængslede dem alle – også Biskop Jørgen Friis. Kongen indførte protestantismen i Danmark og overtog al kirkens jord.

Opgave 5: Quiz og byt – stil spørgsmål til teksten

Lav spørgsmål til teksten og klip dem ud. Saml alle klassens kort, og del ud, så alle elever har et spørgsmål. Gå rundt mellem hinanden, læs op for den første klassekammerat, du møder. Lad personen svare, og svar derefter selv på din kammerats spørgsmål. Byt så kort, og find en ny kammerat. Byt evt. lidt ud i kortene undervejs, så alle kortene kommer i spil.
